

Svetová moderna

1880 – 1920

• SPOLOČENSKÁ SITUÁCIA:

- blížiaci sa vojna
- veľké spoločenské zmeny, ktoré končia katastrofou, chaosom, dezorientáciou
- rýchle životné tempo, konkurenčný boj, rast sociálnych problémov => spoločenská situácia plná pesimizmu, beznádeje, neistoty
- vedenie spoločnosti je v rukách novodobých zbohatlíkov, ktorí opúšťajú mravné hodnoty
- silnejúci kapitalizmus si prestáva všímať umenie
- umelci si uvedomujú, že o ich analýzy, výklady, či obrazy sa nikto nezaujíma
- spoločnosť totiž opustila umenie, spolieha sa na vedu
- toto všetko sa odrazilo hlavne v rozmanitosti literárnych štýlov, smerov a žánrov
- nové umelecké smery sú hľadaním nových ciest v umení, zdôrazňujú slobodu jedinca
- literárna moderna zdôrazňuje význam autorského subjektu
- zobrazuje človeka samotára

• MODERNA = umelecké smery z konca 19. a začiatku 20. storočia:

- nihilizmus
- voluntarizmus
- symbolizmus
- dekadencia
- impresionizmus
- parnasizmus

NIHILIZMUS

- myšlienkový smer
- nič na svete nemá absolútnu hodnotu alebo platnosť
- nemecký filozof **Friedrich Nietzsche** – odmietal absolútny základ pravdy, dobra, ktorému by bol človek zaviazaný
- vytvoril ideu nadčloveka, ktorý je zmietaný vôľou k moci

VOLUNTARIZMUS

- filozofický smer
- vôľu pokladá za základ poznania, za najvyššiu hodnotu bytia, za rozhodujúci základ vedomia a psychiky
- nemecký filozof **Arthur Schopenhauer** – vôľa k životu je základom tohto sveta
- podstatou človeka je vôľa – slepá, slobodná, nepochopiteľná, nadčasová

PARNASIZMUS

- francúzsky literárny smer
- snažil sa o dokonalú krásu literárneho diela precíznou formou a rozmanitosťou žánrov
- odmietal spätosť umenia so spoločnosťou, umenie sa má stať samo sebe cieľom
- lyrika sa mohla písať len neosobná
- motívy hľadali v minulosti, nezaujímal ich súčasná spoločnosť a jej problémy
- za ideál krásy pokladali antickú literatúru

IMPRESIONIZMUS

- z lat. *impressio* = dojem, vnem
- umelecký smer
- pôvodne označoval výtvarnú orientáciu mladých maliarov
- názov je odvodený od názvu obrazu Cloda Moneta Dojem, východ slnka
- impresionizmus zachytáva prvý dojem – nezaťažený racionálnym ani empirickým poznaním
- impresionizmus v literatúre = bezprostrednosť, spontánnosť, zvýšená zmyslová vnímavosť, citovosť, sugestívnosť
- jazyk je výrazne lyrický, bohatý na básnické prostriedky
- básnici využívali eufóniu a farebné asociácie
- najznámejší básnici: **PAUL VERLAINE**

RAINER MARIA RILKE

MARCEL PROUST

SYMBOLIZMUS

- z gr. *symbolon* = znak, náznak
- francúzsky umelecký smer
- základným výrazom je nepriame pomenovanie – **symbol**, ktorý slúži na vyjadrenie abstraktného pojmu a zvýrazňuje viacvýznamovosť básnikovej výpovede
 - srdce = láska, holubica = mier, lev = sila, sova = múdrosť

- básnici využívali symboly, obraznosť, hudobnosť verša, neočakávané spojenia predstáv a prenášanie významu
- vytratil sa záujem o minulosť, dedinské prostredie
- básnici odmietali minulosť, nepovažovali ju za svoju a štylizovali sa do roly nepochopených a „prekliatych“
- uvedomovali si svoje sociálne postavenie – mimo spoločnosti, a preto si vybrali samotu v rušnom svete a osamelosť vo svojej básnickej tvorbe
- v poézii hľadali nové priestory v neskutočne, v sne, v podvedomí, teda mimo reality
- symbolisti nadradujú ducha nad hmotu (ako romantici)
- boli otvorení pre mystiku a náboženstvo
- ich poézia ťaží zo sugescie = silného duševného vplyvu na inú osobu
- pre básne hľadali výnimočné zvukové efekty, ktoré mali naznačiť vzťah medzi slovom a hudbou, využívajú hru s asociáciou => vytvorili voľný verš
- termín **PREKLIATI BÁSNICI** použil prvýkrát **Paul Verlaine**
- patria k nim: **Tristan Corbière**

Jean Arthur Rimbaud

Stéphane Mallarmé

Charles Baudelaire

Lautréamont

Friedrich Hölderlin

Edgar Allan Poe

DEKADENCIA

- z fr. *décadence* = úpadok
- tento výraz slúžil najprv ako hanlivé označenie francúzskej poézie z konca 19. storočia, pretože pohrdala dobovou meštianskou kultúrou a jej tradíciami
- dekadentní autori siahali k tabuizovaným témam – erotika, morbidita, násilie, zlo, neúctivý vzťah k Bohu, oslava Satana a kultu smrti

Charles Baudelaire

- ✓ v rodine nezhody s nevlastným otcom – odišiel z domu a viedol bohémny život
- ✓ neraz siahol po alkohole a iných omamných látkach
- ✓ okrem literárnej tvorby sa venoval aj cestovaniu
- ✓ ovplyvnil a stal sa vzorom pre dekadentných autorov
- ✓ Baudelaire je ústrednou osobnosťou francúzskej modernej literatúry
- ✓ v tvorbe sa venuje poslianiu básnika, umenia a ženám, ktoré ho priťahujú, a zároveň odpudzujú
- ✓ hľadá krásu v škaredosti
- ✓ jeho básne sú plné predstavivosti, nových tém a paradoxov
- ✓ básnická zbierka **KVETY ZLA**

Jean Arthur Rimbaud

1854 – 1891

- talentovaný francúzsky básnik
- prísna katolícka výchova – utekal z domu
- ako 17-ročný stretáva v Paríži Verlaine (podporuje ho v písaní)
- Verlaine kvôli Rimbaudovi opúšťa svoju mladú ženu, často siahajú po drogách, alkohole
- po dvoch rokoch sa rozchádzajú, Verlaine na Rimbauda vystrelí (nechce sa s ním rozísť)
- ✓ najväčší úspech dosahoval ako 14 – 17-ročný
- ✓ do poézie priniesol hlbokú emocionálnosť, pohľad na svet a dušu človeka prostredníctvom halucinácie
- ✓ hľadanie nového jazyka – odklon od veršovanej poézie = rytmické básne v próze

- **BÁSEŇ V PRÓZE** – krátky rytmizovaný žánr v neviazanej reči
- využíva výrazové prostriedky typické pre verš (trópy, figúry, ...)
- nemá veršové členenie
- graficky aj zvukovo pripomína prózu

✓ báseň v próze **Zora**

- prírodná lyrika – pôsobenie prírody na city autora
- okrem dojmov vyvolaných prírodou zobrazuje aj svoje vnútro, a to pomocou obrazov odpozorovaných v prírode

Paul Verlaine

1844 – 1896

- svetovú poéziu obohatil o jednoduchú melodiku verša, zvukové predstavy
- vynikal v prírodnej lyrike
- pomocou viacerých zmyslov stvárnil zážitok z krajiny, zachytil citovú náladu a atmosféru
- časté motívy lásky, smútku, tuláctva, túžby
- autor pomenovania vtedajšej generácie básnikov – **PREKLIATI BÁSNICI**
 - netradičné postoje a bohémsky život básnikov
 - pohrdali nefungujúcou spoločnosťou konca 19. storočia
 - stali sa vydedencami na okraji spoločnosti
 - odmietali akékoľvek predpisy na dokonalú poéziu
 - **Charles Baudelaire**
 - **Arthur Rimbaud**
 - **Paul Verlaine**
 - **Edgar Allan Poe**

➤ báseň **Básnické umenie**

Slovenská literárna moderna

1900 – 1918

SPOLOČENSKÁ SITUÁCIA:

- rozvoj priemyslu v Rakúsko - Uhorsku
- výstavba železnice – spojila Slovensko so svetom » Slovensko je najpriemyselnejšou časťou Uhorska
- rozvoj kapitalizmu síce modernizuje spoločnosť, no zároveň rastie hospodárska i sociálna bieda obyvateľstva
» veľké vyšťahovalectvo, znižovanie počtu Slovákov, organizovanie robotníkov

SPOLOČENSKÝ ŽIVOT:

- zmena štatútu spisovateľa z verejného, spoločensko – politického dejateľa na tvorivú osobnosť
- spisovateľ bude zobrazovať spoločnosť podľa seba, má právo presadiť svoj vlastný názor, nebude už zastupovať všeobecné národné ciele
- na prelome storočí stále tvoria autori staršej i mladšej realistickej generácie (Hviezdoslav, Vajanský, Kukučín, Vansová, Šoltésová, Podjavorinská, Tajovský, Čajak, Timrava)
- nastupuje mladá generácia – básnici, prozaici, prekladatelia, literárni kritici s označením **SLOVENSKÁ LITERÁRNA MODERNA**

- svoje diela prezentujú v časopisoch:
 - *Literárne listy*
 - *Cirkevné listy*
 - *Slovenské pohľady*
 - *Černokňazník*
 - *Dennica*
 - *Živena*
- mladí umelci vnímajú literárne umenie inak
- tradíciu prekonávajú novými umeleckými postupmi
- skutočnosť zobrazujú cez sociálne motívy
- pocit nesúlady medzi ideálom a skutočnosťou

Ivan Krasko
 Janko Jesenský
 Vladimír Roy
 Ivan Gall
 Andrej Klas
 Ľudmila Groeblová

Ivan Krasko

1876 – 1958

- * vlastným menom **Ján Botto**
- * rodná dedina Lukovištia
- * štúdium chémie
- * celú mladosť mimo domova – vrúcny vzťah k domovu, k matke
- * po vojne pracoval ako štátny úradník, poslanec, senátor

- * zbierky básní **Nox et solitudo**

Verše

- * v oboch zbierkach kľúčové témy slovenského symbolizmu:
 - * osamelosť a opustenosť
 - * strata životnej perspektívy
 - * nenaplnená láska
 - * pocit národného a sociálneho ohrozenia

osobná / intímna lyrika

Topole

- * citové rozpoloženie lyrického subjektu – jeho vnútorný svet
- * najčastejšie témy: smútok, radosť, láska, samota, ohrozenie, obavy, ...
- * Krasko sa inšpiruje hudbou – využíva refrény, opakujem motívy, spája kontrastné motívy
- * výrazná predstavivosť, fantázia – pomocou nich vytvára atmosféru básne
- * text vzniká na základe asociatívnosti – pohľad na topole vyvolá rad predstáv – autor ich zachytí

spoločenská lyrika

Otcova roľa

Jehovah

- autor reaguje na závažné problémy doby (vojna, bieda, ťažké osudy ľudí,...)
- básnik využíva expresívne slová a jemné metafory, ktoré sú v ostrom protiklade k zobrazovanému javu
- Krasko spracúval aj národnú a sociálnu tematiku (nesloboda, národnostný útlak)

deskriptívna lyrika

Vesper dominicae

- lyrický subjekt opisuje javy, predmety, udalosti zo svojho pohľadu – často sú prepojené s úvahami o živote

Próza slovenskej literárnej moderny

JANKO JESENSKÝ

- **MALOMESTSKÉ ROZPRÁVKY**
 - 10 humoresiek

- základný prvok – kontrast, ktorý ústi do paradoxu » tragikomické životné fiasko hrdinu
- hlavná téma: život v meste
- kritika vtedajších pomerov: malomeštiactvo, snaha napodobňovať život v Pešti
- ironizuje ľúbostné vzťahy
- motív každej prózy tvorí nejaký konflikt:
 - citová alebo mravná kríza hrdinu
 - rozpor medzi slovami alebo činmi
 - protiklad medzi správaním doma a na verejnosti
- Jesenský dokáže na malom priestore povedať veľa
- cez detail vystrihne podstatu spoločenského javu
- prostredníctvom charakteristiky podáva istý spoločenský typ reprezentujúci celú vrstvu ľudí
 - **Slnečný kúpeľ**
 - **Pani Rafiková**
 - **Štvorylka**
 - **Večera**
- **DEMOKRATI**
 - román, 2 časti
 - zobrazuje spoločensko – politické pomery 30. rokov
 - objektom jeho kritiky je demokracia a vládny systém, ktorý stvára cez životný štýl rôznych ľudí
 - vystupujú tu malomestskí remeselníci, úradníci, riaditelia bánk, statkári, poslanci, tajomníci, predsedovia politických strán
 - využíva humor, satiru – názov románu tiež ironický
 - autorovi ide o nápravu demokratických ideálov
 - hlavná postava, Dr. Landík, je pravý demokrat, čo je často prameňom jeho utrpenia a konfliktov
 - odmieta karierizmus a je spokojný so životom úradníka a tiež manželkou Hanou (slúžkou)
 - Dr. Petrovič – do popredia sa dostáva nedemokratickým spôsobom
 - jeho životným krédom sú peniaze a moc
 - aj vlastnú dcéru Želku vydá, resp. predá za zhýralca, lebo je bohatý a vplyvný
- v románe vyniká autorove umenie charakteristiky
- **znaky Jesenského prózy:**
 - netradičný hrdina – vo vnútornom napätí so spoločnosťou malomesta
 - majstrovsky ovláda skratku
 - charakterizuje väčšinou len jednu postavu, a tým načrtáva istý spoločenský typ, vrstvu
 - útočí pomocou humoru na malosť a tuposť slovenského meštiaka
 - využíva všetky stupne humoru: výsmech, irónia, satira, satirické hyperbolizovanie, paródia, situačná a charakterová komika
 - maďarónstvo chápe ako charakterovú úchylku